

12
ÁRA
FILLÉR

UJSÁG

12
ÁRA
FILLÉR

* SZABADELVÜ NAPILAP *

Mi történt

A kormány tagjai

Bárdossy László miniszterelnök elnökletével megtartották a szokásos heti minisztertanácsot.

A felsőházat

péntekre összehívták.

A keleti

harctéren, főként Taganrogtól északra a német csapatok súlyos veszteségeket okozva, visszaverték az ellenséges támadásokat.

Göring

január 27-e óta Olaszországban tartózkodik, ahol a szövetséges hatalom vezetőivel megbeszéléseket folytat.

Mussolini

a fascista milícia megalapításának évfordulóján beszédet mondott.

Nápoly

és Palermo ellen, mint az olasz hadijelentés közli, a brit légi erő támadást kísérelt meg.

Malta

ellen a német és az olasz légi erő folytatta támadásait.

A norvég

kormány vezetését Vidkun Quisling vette át.

Harriman,

Roosevelt megbízottja, Clipperen Lisszabonba érkezett, ahonnan Londonba folytatta útját.

Lisszaboni

hivatalos körökben megerősítették, hogy Salazar portugál miniszterelnök a közeljövőben hivatalos látogatást tesz Franco spanyol államfőnél.

A tengelyhatalmak

és az USA diplomatáit Lisszabonban cserélik ki.

Cirenétől

keletre az olasz és német gépesített páncélos osztagok folytatták előnyomulásukat.

Az egyiptomi

kormány lemondott.

Szingapur

ellen a japán haderő fokozta tevékenységét.

Timor

szigetének hollandi részét japán repülőek támadták.

A burmai

Moulmein a japán csapatok kezébe került.

Melbourne-i

jelentés szerint Ausztráliában rövidesen 65 éves korig hadbaszólítják a férfiakat.

Sidneyben

védelmi bizottságot létesítettek.

EMLÉKBESZÉD

Az Ady-serleggel kezében elmondta január 31-én

Dr. MAKAY-PETROVICS GYÖRGY

Kárpáti Aurél és Krenner Miklós után gyenge kézbe került ma Ady Endre serlege. Tépődtem és aggódtam is, bevalom, sokat, hogy olyan ékesszólás és olyan írásművészet után, amilyen az övéké, merészkedtem-e én, fakó és színtelen szavammal felemelni azt a kegyeleti billikomot. Aztán megnyugodtam. Ady Endre, gondoltam, nemcsak a szellemi elité, hanem közkincese az egész nemzetnek s szíve az erőtelnek és gyengékért is dobogott. Így talán felgyújthatom ma oltárán az áldozati szent lángot én is, akiből hiányzik ugyan az ő nagy képességük és tudásuk, de akiben a lelkesedés és szeretet Ady emléke és költészete iránt éppen olyan eleven és erős, mint öbennük.

Mélyen megilletődve, áhítatos érzésektől elfogult szívvel veszem át a serleget, mert érzem: Numen adest — Ady Endre szelleme köztünk van. Ő szól most hűzzánk, Ő hirdeti nekünk:

„Sötét a világ, kell tűz, ha lobnyi,
Kell a gyújtáshoz mindig újból
fogni!”

A temető csendjében

Urnöim, Uraim! A temető szent csendjében nyugodtan pihen, békésen alussza örök álmát a költő. Erős-karu, feszülő izmu hatalmas vitéz, a magyar őserőnek, az örök magyar akaratnak rendíthetetlen alakja örökölte. A magyarság tragikus sorsának legmélyebb átérzője volt fajtánknak bus siratója, boros, komor új dalok szülője. A fájdalom és szomoróság fekete, nehéz drapériája borult rá egész költészetére. Szomszédságában a költői fantázia csodája, a nagy mesemondó álmodja tulvilági ábrándjait. Lelke, ahogy megérezte, ott van elhervadó virágaink között, a lehulló falevélben, elhaló esti harangszóban: velünk jön, szívünkben él és köztünk lesz örökké. Ő vigasztalója volt az országos gyász idején a nemzetnek, — képzelete „tündérvirágot, aranygyümölcsöt hullatott”: multunk dicsőségét hirdette, reményt adott, hitet keltett és lelket erősített egymást követő egész nemzedékekben. És szemben vele a napsugárlelkű, csupabáj magyar asszony, a magyar dal zengő pacsirtája. Vidámságot és boldogságot árasztott maga körül mindenütt, az egész ország lelkét elbűvölte dalával.

Az örök „Ady-kérdés”

De a temető kapuján túl már „zug az élet tengerárja” és zakatol a dübörgő és rohanó élethajszva vad, sivár, küzdelmes vására. Itt már nincs csend, nincs nyugalom, itt már a költő emléke és művei körül is új zaj és csunya új háborgás kavarg, Ismét és újra van „Ady-kérdés”, amelyről pedig, úgy hittük, véglegesen itélt már az idő és a nemzet közvéleménye.

Életében is, egészen élete fogytáig, nagy harc és láma volt körülötte. Örökösen támadták. Soha még magyar költő olyan értetlenséggel, olyan ellenhatással és igaztalan megemlékezéssel nem találkozott, mint ő. De akkor tudott védekezni és visszautalni. Nem félt a harctól. Fájtt neki, sokszor nagyon fájtt a félreismerés és megemlékezés, de néha beletör-

dött. „Magyar és Vátesz” — gondolta — „ez éppen elég, hogy honi késsel szent szívén döföjlek.” Ugy érezte, keserű sors, ha valaki magyarnak bárdnak, és poétának termett, mert „itt kis szármagzok fojtják el az Isten növényét”. De most már pihenni és nyugodni szeretne, hiszen kérte is: „Ne bántsák a szemfedőm, ne érintsék a szemfedőm.”

A fővád

Életében a nemzetköziség és a hazafiatalanság volt a fővád ellene. Azután a vallástalanság vagy a vallásosság tagadása. A romlás dicsőítése, minden erkölcsi érték kétségbevonása. Azt mondták, hogy nem felemeli és lelkesíti, hanem elcsigszti és kétségbejéti a nemzetet. Pár évvel halála után legnagyobb történetírónk írta róla, hogy az anarchia és beteg dekadencia lantosa, akiben hiányzott a magyar akarat és erkölcs. Költészetének, amíg élt — mondja —, romboló volt a hatása. Élete és halála, sorsa: a lánvirág hervadása, alámerült az ingóványban.

A költő szava jut ennyi vád hallatára az eszünkbe: Régi küzdött harcok Sötét kis bért hoztak, Igaztalan szájjal, Sokan megátkoztak. És a vallástalanság vádjára néhány másikra, majd külön kitérünk, idézzük most egy református püspöknek, Makkai Sándornak, a nagy írónak megállapítását: „Ady az egyetlen magyar vallásos költő. Istenélménye egyetlen egész irodalmunkban. Csak önálló jelenik meg a vallás, úgy, mint egész életének és költészetének szerves, minden egyebet magába foglaló alaptényezője.” Gondoljunk csak rá, Urnöim és Uraim, hogy a komoly magunkbaszállásnak, a csodálatos elmélyülésnek és az elragadtatott ünnepi érzésnek hány ihletett és áhítatos óráját köszönhetjük mindnyájan a költő vallásos lírájának.

Az új vádak

De mit szólunk a régi vádak után azokhoz az új, alanti támadásokhoz, amelyekkel mostanában förmednek ellene és amelyek oly hiven jellemzik azokat, akik hangoztatják őket és közéletünk nivójának a mai süllyedését is. Az Ady-kultusz magyar öngyilkosság, írják. Ady Endre nem foglalhat helyet költőfejedelmünk sorában, mert felajánlotta magát a zsidóságnak, a szocialistáknak, lebecsülte a magyarságot, dicséri a szabadkőművességet és magasztalja a zsidókat. Költészete hédonizmusban fetreng, vallásos költészete csupán az Istennel való komázás. Ifjúságunk elé nemes eszmények helyett a vér és arany bálványát állítja. Ószerintük Ady — de nem annyira költészetére, mint inkább fíjkorai cikkeire vannak alapítva ezek a vádak — a zsidó áfiumtól elkábított magyarok profétája. Ez a támadás, érzésünk szerint, korlátolt, hijjával van minden intelligenciának és megértésnek, a legnagyobbfokú érzelmi ignoranciában szenved és csupa, de csupa félremagyarázás. Ady Endre, ha szólhatna, újra hallanók lantjáról, ahogy halmozza a szavakat: Malom-alja, sivatag, durva kezek, bambák, álbakók, karcok, suták, cifrázkodók. És énekelné:

„Bolondját járja a világ:
Majmos, zavaros, perces, hittelen
Nagy súlyos álmok kiterítve lenn,
Fenn zürös, olcsó kis komédiák.”

De azután napirendre térne fe-

lettük. „Nem ér fel szitkozódás, piszok, lányok s ifjak szívei védenek.” És több szót nem is érdemes vesztegetni erre a hajszára.

Az idő igazolása

Ady Endre költészetét Urnöim és Uraim, igazolta az idő. Ez az egyetlen igaz bíró állapította meg róla, hogy a legnagyobbak közül való, nemcsak nemzetünk, hanem az egész világ irodalmában. Képzőerejének gazdagságával, nyelvének erejével és páratlan hangulati hatásával olyan költői tünemény, amelyre büszke lehetne a legnagyobb nemzet is.

Ő hozta a nagy megújulást a magyar lírába. Fellépésének a korában vajdabóban volt és átalakult az ország gazdasági, szellemi és kulturális élete és sok tekintetben a társadalmi strukturája is. Nehezebb és komplikáltabb lett az élet, újszerű életfelfogás támadt, új, intenzívebb életérzés fejlődött ki. Amint az idők járásának megnehezültével együtt járt az emberek fokozottabb érzékenysége és ingerlékenyebb idegállapota, úgy hozta magával ez a korszak azt is, hogy a lelkeket megragadta az új költészet, amelyben az ő sok bájuk, az ő fájdalomuk és panaszuk jajdult fel, az ő örömeik szólalt meg és az ő szerelmük hangja zendült fel és amelyben megtalálták küzdelmes és mindenféle válsággal küzdő korszakunknak aktuális problémáit és lelki vívódásait.

Nem tudjuk ma sem elképzelni ifjkorunkat és életünket Vörösmarty, Petőfi, Arany és Jókai költészete nélkül, amely körülbegette az én nemzedékem ifjúságának első álmait, de éppen úgy hozzátartozik ma már lelkivilágunkhoz — annyira kifejezője a mai magyar léleknek — Ady Endre is. Lelkesedtünk érte harmincöt évvel ezelőtt, amikor megjelent, „új vezekre szálltunk és új horizontok libegtek eléünk” s változatlanul gyönyörködünk benne ma is, még mélyebb átéréssel, mert az ő költészete is folyton mélyült és gazdagodott. Egyre újabb és újabb hurok zendültek fel a lantján és egyre inkább sokasodtak és kíméltültek a motívumai. Makkai Sándor méltán mondja róla, hogy költészete egész irodalmunkban a legteljesebben átfogó lírai kifejezése az emberi életnek.

Ady tépelődései

A mi irodalmunkban, hölgyeim és uraim, nem ritka az a baljóslatu szorongás, az a kínzó tépelődés és súlyos aggodalom fajtánk és nemzetünk sorsa felett, amelyet annyiszor szemére vetettek Adynak. Emiatt zudították költészetére azt a vádat, hogy nem lelkesíti, hanem elcsigszti nemzetét.

Tragikus sorsu, sokszor elbukó, de a bukásokból új erővel és megtisztult lélekkel ismét mindig felemelkedő, választott népe vagyunk az Istennek.

A Himnusz költőjének, Kőlcsey Ferencnek a lantján jajdult fel egész régebbi irodalmunk két legkétségbejétebb éneke, a nemzetpessimizmus legszélsőbb hangja Zrínyi dalában és Zrínyi második Énekében. A sors megváltozhatatlan törvényeként zokogta a költő, hogy hazánk csillagzata szülőtti bűnein leszál, a magyar faj sirba jut és más hon, más szózat és máskeblű nép áll helyettünk a négy folyó partjára.

Száz év múlva, a világháboru előestéjén, 1912-ben Ady egyik legnagyobb ellenfele, a komor gondolatoknak és a sötét borululásnak izzó magyarlelkű költője, Vargha Gyula, a konzervatív nemzeti iránynak felelté tiszteletreméltó képviselője, írta ezt a Cassandrai-i hangú költeményt:

„Közleg a végzet; hallom zugni
szárnyát,
A romlás réme ül azon,
Lelkembem én hazám bukásod
árrájt
Már negyven éve hordozom.

Ez vonta gyászba ifjúságomat,
Végighúzódott életem nyarán,
Kisért, réám borult, hozzám tapadt
Elűzni bárhogy akarom.

Olykor feledni kezdtem. Biztatón
Fel-fel csillámlott a színes remény
— Tűnő sugár sötét ködülte tőn —,
Meg elborult s hangzik folyton
felém:

Álmok szegény, szegény bolondja te,
Ne álmodozál, nagy dicső hazáról,
Néped halott. Története,
Mint egy koporsó, szomorun
bezáru!

Államférfiaknál is megtaláljuk ezt a töprengést, aggodást és ezeket a komor jóslatokat. A „lenni vagy nem lenni” kínzó kérdése sokszor felmerült az ő lelkükben és nyilatkozataikban is. Széchenyi István minden politikai kérdést egyedül a magyarság fennmaradásának a szempontjából ítél meg. Tisza István úgy vélte, hogy nemzetünk létét csupán más állammal való tartós szövetségben, egy nagyhatalom keretében biztosíthatja. Folyton érezte a nemzetet fenyegető veszélyt és annak az elhárítását s nemzeti létünk és egzisztenciánk biztosítását tartotta élete főfeladatának.

Ugyanaz volt Bethlen István minden cselekedetének, egész életműködésének a rugója, irányelve és állandó célja. Összegyűjtött beszédeinek és írásainak megrendítő, szinte kétségbejéte előszavában, amelyet Ravasz László püspök a vallomások, feljajdulások és látomások forró világának nevez, komor és sötét jóslatokat hangoztat hazánk sorsáról. A nemzet olyan probléma elé van állítva — írja —, amelyetől léte függ, amelyet meg kell oldania, különben előbb-utóbb el fog tűnni a föld színéről. Am ő, a gyakorlati államférfi, mindjárt ki is jelöli és előírja a veszedelmek elhárítására a mai nemzedék feladatát: összefogni, összetartani, az összes nemzeti erőket egyesíteni, félretenni minden problémát, mely ellenséges táborokra oszthat bennünket, mindenkinek megtennie mindent azon a ponton, ahol áll, mert végső létért való küzdelmet folytatunk, segíteni, segíteni és újból csak segíteni egymáson, oda-hívni mindenkit, aki fanatikus szent hittel, minden áldozatra készen, szívós kitartással, verejtékekkel, könnyel és vérrel közös munkában építeni akarja a magyar állami lét, a magyar öröklet fenséges templomát.

Magyar könny

Ez a keserű sorslátás, hölgyeim és uraim, végzetünk és már-már természetünk is. Ezért van az, hogy nálunk szerte az országban, „itt valahol, ott valahol, esett szép szomorú fejjel négy-öt magyar összehajol és kicsordul gunyos jajdala-

Igmándi keserűvíz a VILÁG legértelmesebb természetes hashajtó ásványvize. Nem kell pohárszámra inni — mert már elég 3 ujjnyi.

mukból egy ifju ősi könny, magyar könny. És utána, mint a zápor, jön a többi könny. S nincs vége a könnynek.

„Az ég egy kincset ad minden hazának, Tiéd hazám — egy szentelt fájdalom.“ Ez volt Ady Endre fájdalma is. Szüntelenül a magyarság sorsa nyugtalanította, állandóan a nemzetét problémája foglalkoztatta s örökös víziója volt hazánk tragikus pusztulása. De nála még ezt is bűnül rójják fel, pedig megkérdezte mindjárt, amikor jött: Szabad-e sírni a Kárpátok alatt? És azután sirt sokat. „Sírva, kinban mit sem várva Száll uj szárnyakon a dal.“ Én síratom magam s a népem, irta, mert nincs is e világon számadóbb nép Náladnál. A Duna is rossz vallomást sugott neki, de az legalább nem nemzetelhalálról, csak tengődő, szomorú nemzeti létéről vallott. Később is azt énekelte:

„Fátum és dal népe, ha voltak Sirok, Te megbírtál a véggel, Busultál, ütöttél, nótáztál, S halsz és élsz: így rendelték el.“

Szekfü Gyula szerint teljesen egy volt a magyar fajjal: a leghatalmasabb és legtisztább faji ösztön, mely nemzedékében kinyilatkozta magát. Önmagában élte át s mint a saját sorsát és saját tragikumát sirta el költészetében nemzetünk végzetét. Méltán hasonlítják az ő komor, kritizáló és korholó tragikus hazaszeretett Széchenyi Istvánéhoz. Sorsuk is egy volt: mindkettőnek a halála megrendítő bizonyosság arra, hogy érzsükkel és eszméjünkkel egybeforrasztották életüket.

Gyulai Pál gyönyörű emlékszedét Kemény Zsigmond báróról, akinek a Nemezis volt a muzsája, azzal fejezte be, hogy Keménynek a kor dicsőségéből kevés jutott, de egészen átértézte aggodalmait, viselte gyászát, megharcolta küzdelmeit és elesett a győzelem zászlója alatt. Ady elmulása még szomorubb volt. A költészetéről vallott magasztos felfogása szerint: „engemet kötnék égbeli jegyek — teljesítte egész életében a költő nem és szent hivatását. Adott és adott és mindig csak adott istenadta zsenijéből nemzetének, küzdött és harcolt fajtája jobb jövőjéért s mikor el kellett mennie, meg kellett látnia hazája összeomlását. Nem a győzelem háromszínű zászlaja, hanem a nemzeti gyász fekete lobogója lengett feleje. Itt mindent lép a fátum, irta már előbb. „Jönnek mindenek, jönnek, jönnek, de a hiteim elköszönnék.“

Utolsó versében még kérte a győzőket: „Ne tapossatok rajta nagyon, ne tiporjatok rajta nagyon. Vervesztes szegény szép szívének, ki ime, száguldani akar. Baljóslatu bus nép a magyar.“

Tisza halálának híre göresös zokogás rázta meg és összeesett. Erdély-fáj nagyon, panasolja Schöpfung Aladárnak s azután a halál megnyitotta előtte az örökélet s halhatatlanság kapuját. Bár sokat szenvedett élete, csodálatos költészete és prometheus-i sorsa váltása volna az isteni gondviselésnél tragikus sorsa nemzetünknek!

Politika és költészet

Korszakába, amelyben élt, beállítva és annak a viszonyaival, küzdelmeivel és eszméivel összefüggésben nézve lehet csak megítélni politikai költészetét, amely legtöbb vitának, támadásnak és elítélésnek volt a tárgya. Áll ez minden költőre, de különösen őreá, mivel túlzékony egyéniségénél, származásánál és életkörülményeinél fogva rendkívül fogékony volt a külső behatásokkal szemben.

Nagy-Magyarország életének utolsó fényes fellebbvillása hazánk ezeréves fennállásának a ragyogó megünneplése volt. De már abban az időben és azután is tömegesen és fenyegetően jelentkeztek közéletünkben hazánk új, súlyos és nagy problémái. Gazdasági válság, szociális bajok, a tisztartuli földműves munkásság mozgalmai és zendülései, a szociáldemokrata párt rohamosan erősödő propagandája, a nemzetisé-

gek erős öntudatra ébredése, birtokpolitikai és választójogi reformok követelése, a nagy kivándorlás, túlfeszült helypolitikai légkör, példátlanul elmergesedett, heves, durvahangu és az egész közvéleményt állandóan roppant izgalomban tartó parlamenti vitákkal és jelenetekkel, a radikálisoknak és a szocialistáknak folytonos agitációja nemzeti hagyományok, régi magyar intézmények és a vezető társadalmi osztályok ellen. És mindezeket felül egyre fenyegetőbb és sötétebben meredt fel a látóhatáron a kettős monarchia veszélyeztetett külpolitikai helyzete, a háború komor, fekete réme, amelyet az ország vezetője, Tisza István látott és érzett legtisztábban, de amelyre hiába és sikertelenül hívta fel komoly aggodalmainak baljóslatu és szenvedélyes s cassandrai hangján az ország figyelmét.

Volt annak az izgalmas és súlyos problémákkal viselő korszaknak két különösen heves periódusa. Egyik az ugynevezett darabont korszak, amelyben Ady szerepet vállalt, a másik pedig a világháború előtti parlamenti véderő vita és erőszakos házszabálymódosítás parlamenti örség igénybevétele és képviselők kivezetésével. Ezeknek a roppant izgalmas és mai generáció. Ez az idő a leghevesebb gyűlölettel töltötte el Adyt Tisza Istvánnal szemben. Majd jött a világháború, amelytől a költő annyira félt, amely alatt lelkileg láthatjuk csodálatosan mély, megrendítő és gyönyörű háborús verseiből, rettenetesen szenvedett. A legmagasabbra hágott a kétségbeesés.

Ilyen korban élt Ady Endre, nádorválasztó kisur-ösök sarjadéka. Elődeitől örökölte lázadó magyarságot, dacos ellenzéki szellemét, ismertük és gyakran láttuk régebben ezt a mai magyarságban már egyre ritkább, eltűnő típusát, amely virtust csinált az oppozícióból és amelynek vérében volt a Bécs elleni gyűlölet.

Az üldözött

Nagyon erős és mély volt a szociális érzése és lelkiismerete. Melegen érte szívvel testvérrel szolidaritást érzett az elhanyagolt és nyomorgó társadalmi osztályokkal és gyűlölettel azokkal szemben, akiket ez osztályok elnyomóinak vélt.

Nyomták és elkeserítették a maga rossz körülményei és az a sok támadás, amelyben állandóan része volt, de különösen fájt neki, hogy elfordult tőle és megtagadta az a társadalmi osztály, amelyből származott. Pedig ő szép uri fajtának nevezte a nemesi osztályt, melyet edzetek százados kohók. Sorsa iskolapédája annak, hogy a mellőzés és üldözöttség milyen elkésredést kelt az üldözötben, milyen lelki válságot idéz elő nála és mennyire megváltoztatja életének irányát. Így van ez, láthatjuk napjainkban, nemcsak egyeseknél, hanem egész, a nemzeti élet teljességéből kirekesztett népcsoportoknál is.

Ebben a közelében és atmoszférában, amelyet főleg Schöpfung Aladár rajzolt meg irodalomtörténeti vonatkozásaiban és az irodalomra gyakorolt hatásában különösen mesteri tollal, állandóan gyötörték a költőt a magyar jövő rémképei. Érezte a magyarságot fenyegető nagy veszedelem közeledését és kétségbe volt esve, hogy mások ezt nem akarják észrevenni. Ebből a lelkiállapotából robbantak ki politikai versei. Egész költészetét az határozza meg — írja róla Székfü Gyula —, hogy mély szomorúsággal látta kora arcátlanul a gyászos magyar hibákat.

Politikai költeményeiben keserű, erős és főként eleinte túlzó, durva és igaztalan, később enyhülő és resignált a hang. Megtaláljuk ezt az erős indulatot és elkeseredett hangot régebbi nagy magyar költőknél is. Berzsenyi a legerősebb kifejezésekkel dörgött nemzedéke ellen. Buta korcsok, nyomorultak, rut szibarita váz, a kifejezései. Lángoló szavakkal ostromozta korának süllyedését, fajtájának az elfajulását. Petőfi még nagyobb dühvel támadta korát és könnyen lehetne egész sorozatát összeállítani olyan kifejezéseiből, amelyek csep-pet sem voltak szelidebbek Ady hangjánál.

A mély fájdalom

Am mindez a roppant mély fájdalomnak a hangja volt önála és a szeretetnek a kétségbeesés. Legádázabb politikai verseiből is kiáradt és érzik a káromlás mellett az a nagy fájdalom, amely azokat

sugalta. Tényleg jól mondják, hogy olyan volt, mint az ótestamentum, csak azok a próféta, akiket szeretett is idézni és akik átkozva sirták népüket, ostromozták a bűneit és jaggatva gyászolták pusztulását. Nem gyűlölt volt ez nála, hanem szeretet, fájdalom, elkeseredés és kétségbeesés.

Én seregem és én népem, Szeretlek én mindenképpen. Bár csalódná holtát letten, Én kétkedő magyar lelkem.

Az én magyarságom Mindennél keserűbb, Mindennél igazabb, Az én magyarságom Véres és szomorú.

Én a magyarságom Bujával, átkával fogadtam, És én a szidáshoz Nem vagyok jogtalan.

Vád akartam lenni, Vád, nem: ijedelem.

Ezeket irta és ismerjük mindnyájan a megrendítő vallomását:

„Bizonyos, hogy gyönyörű volna, Ha ezeket a fájdalmakat Más éli és más panaszoja, De én voltam, ó jaj, én voltam Szülőtök vad borús új dalok És én már régen meglakoltam.“

A költő sötét látomása, amitől fél: a nagy összeomlás bekövetkezését s elénkmered a súlyos kérdés, mi volt az előidézője. A háború szerencsétlen elvesztése, az ország nemzetiségi összetétele-e, úgy, hogy tehát a háború elvesztése nélkül nem is következett volna be, avagy pedig Ady sötét sorslátása szerint belső okok: a nemzet jellege, a magyar faj hibái, társadalmi strukturánk, szociális igazságtalanságok és egy nagy politikai átalakulásnak s a szükséges reformoknak az elmulasztása, tehát be is kellett szükség-szerűen következnie, vagy pedig együtt és egymással összefüggésben mind a kettő — ki tudná ezt még ma eldönteni. Talán későbbi korban lesz lehetséges ezt objektíven megállapítani. Ma még, akik fatalisták és kissé talán cinikusak is, csak azt mondhatják, amit a török bíró szokott minden ítéletének a kihirdetése után az ítélethez hozzáfűzni: az Isten jobban tudja.

Tisza és Ady

Nem is csak az a dolga, urnóim és uraim, a ma nemzedékének, hogy vitassa, kinek volt a két nagy ellenfél közül igaza, a kor legnagyobb államférfiának, Tisza Istvánnak, vagy legnagyobb költőjének, Ady-nak, akik mind a ketten kétségbeesve próbálták azt a maguk eszközeivel, a maguk felfogása szerint elhárítani és akik mindketten szenvedői voltak korukban nagy üldözöttségnek, vad hajszának és igazságtalan gyűlöletnek, hanem nemzetünk érdekében kötelessége ennek a mi generációnknak az is, hogy megfogadja mind a két nagy magyar-nak a tanításait és intelmeit. Törekedjünk tehát a nemzet és a közvélemény egységére, a magyar társadalom teljes összefogására és összetartására és szilárd magyar államhatalom szervezésére és biztosítására, amit Tisza István hirdett és szüntessük meg a szociális igazságtalanságokat és közéletünk erkölcsi hibáit, amiket Ady ostromozott. Szükség van korszerű nagy gazdasági és társadalmi reformok megvalósítására és a szociális igazságság megközelítésére. Erkölcsi megújulás kell, a szeretetnek és az emberi szolidaritás nagy érzésének az uralma a lelkek felett, különösen a középosztály erkölcsi újjászülése: hogy az értelmi, erkölcsi és jellembeli kiválóság és csakis az jogosítson a nemzeti élet minden terén, a gazdasági, kulturális életben és a kormányzatban is az ügyek intézésére és a nemzet vezetésére.

Istenhez vágyódó lélek

Megrendítő és fenséges költeményében a sokat bántott és üldözött költő, aki szerette volna megmutatni magát és annyira vágyott arra, hogy szeressék, ezt kérdezte: *Ki látott engem?*

Ki mutatok, mit kutató szemeknek?
Gerjedt lelkemnek ki látta valóját, Istenülő vágyaimba ki látott? Ki lát szíved, sebes és örök jószág?

Mi, mélyen tisztelt urnóim és uraim, akik hivi és csodálói vagyunk költészetének s hűséges ápolói és őrzői szent emlékének, felelünk: láttuk és látjuk, éreztük

és éreztük és szívünkben hordozzuk őt.

Tudjuk, hogy vergődő, tépelődő, szenvedélyektől zaklatott, de jóra törekvő, tisztaságra sóvárgó, boldogabb és szebb magyar élet után áhító, Istenhez vágyó lélek volt. „Keresetl egyre-egyre valami nagy Harmóniát.“ Am izzó Nessus-köntösbe pólyázta be őt születésekor a Gondviselés s küzködni kellett és vívódni is állandóan. Önmagával, a magyar világgal és a magyar sors és az emberiség súlyos nagy problémáival. Rákosi Jenő, ha megértő, ott lett volna vele szemben, róla is elmondhatta volna azt, amit Vajda Jánosról mondott gyönyörű beszédében a temetésén: „Üldözve önmagától, sötét panaszos szóval az ajkán, tövissel a testében, tövissel az elméjében, tövissel a szívében, vérző ujjal tépdese lantját, járt közöttünk magányosan.“

Meghatóan és megrázóan emberiek a vallomásai:

Nem lehet az rossz valaki, Akit annyian ütek, téptek, Istenem, Te tudod, Hogy vérvevő, szomorú harcban Üztem, kerestem önmagam: Rosszat nem akartam.

Én vétkeztem, százszor vétkeztem, De már jön a megjobbulás.

Sírva nézem, hogy kendőt lenget Késetten az én bűnös lelkem, S egyetlen, igaz szerelmem: A Patyolat.

A „Menekülő élet“ című kötete csodálatos elmélyülés, mély magabizáltság, csupa bűnbánat és vezeklés, szinte szerzetesi hangja.

Ebben a nagy költőben mindig csak esendő emberi lényének a hibáit kutatták és látták, erényeit nem. Azt nem nézték, hogy alig kapott valamit nemzetétől, pedig élete ment rá a költészetére és eszméire. Zaklatott, vajdó, viharos, később egy világháborúba sodródott kornak volt a költője és prófétája s életében és költészetében benne is van annak az időnek minden izgalma, vívódása és eszméje s benne ég az akkor magyar lélek lázas hevülete. És ha lehetek és voltak is, mint mindnyájunknak emberi hibái, mint költő a legtisztább jellem volt, a legmagasabbra törekedett és nem is vétett soha a művészi alkotás parancsai ellen. Költői hitvallása ugyanaz volt, mint Petőfié: „A XIX. század költői“ című versében. A népek lángszlopai a költők, akiknek vezetőik kell a népet Kánaán felé. Átok arra, aki elhajítja kezéből a nép zászlaját. Szentül hitte, hogy a magyar népnek szüksége van a költőre, a kürtösök nagy kürtszavára.

Költészete örök és halhatatlan

Élete egyéni hibáival együtt mulandó volt. Költészete örök és halhatatlan. S ha azt nézzük, hogy joggal irhatta magáról:

Ember beszél, kinek a sors, Az élet, évek és napok, Szívének gyökeréig fájnak.

Sirok és a síróké vagyok, Mert én mindenkiért szenvedek.

Ontottam a virágot, Virultam jóban, rosszban, Mások gyümölcsösödtek, Én mindig virágoztam.

Másokért élünk, mi mindig csak adunk, Így rendelte el ezt a Végzet — Isten.

akkor újból és újból csak azt fel-lehettük a költőnek: beleláttunk az istenülő vágyaiba és éreztük, hogy szíve — a sebes és örök jószág — szent haragnak volt a verője. „Minden más táján a világnak szent dalnok lett volna belőle.“

Fenséges Horatiusnak a jövőbelátása „Exegi monumentum aere perennius“, nem halok meg egészen s jobb részemről nem lesz soha por.

Petőfi rövid életének a vége felé hatalmas erővel csapott a lantjába: *Szólj erősen lantom, hogyha Már utolsó e dalod. Hirtelen ne haljon ő meg. Zengjék vissza az időnek Bércei: a századok.*

Nem méltatlan a nagy elődökhöz Ady-nak a csodálatos divinációja: „Ifju szívekben s mindig tovább élek, mert életem millió gyökerű. Örökös ura maradok szent lázadásoknak, vágyaknak és ifju hiteknek. Élni és hódítani fogok egy fájdalmas nagy élet jussán. Örök

virágzás sorsa már az engém, virágzás és örök élet.“

Lelkünk legmélyéből fakad az a hit és meggyőződés, hogy így van. Az Értől indult el s befutott a Szent Nagy Óceánba. A végtelen örökkévalóságba. A magyar idő most már az ő szellemével együtt halad tovább és nem lesz itt sóha semmi nélküle: az ő eszméi nélkül.

„Testvéremül elfogadom...“

Urnoim és uraim, de úgy mondom inkább, ha szabad: magyar testvéreim. Nem azért, mert ez szokásos megszólítás ma, de mert mi csakugyan testvérek vagyunk, a költő kultuszában, örök magyar események követésében, testvérek a magyar faj boldog jövőjének és egy szép, tiszta, erős magyar életnek a hitében, vágyában, akaratában és imádságában. A költő mondotta:

„Testvéremül elfogadom, Ki tiszta ember és magyar, Kitarul afelé karom, Kit magyarrá tett értelem, Parancs, sors, szándék, alkalom.“

Alogy a katolikus anyaszentegyház vallja az élők és holtak lelkének szent egységét, úgy vagyunk mi is testvériségben és a költő lelkével, szellemével és egymással közösségben.

Amikor most, évfordulóján annak, hogy a költő földi létének a befejeztével átlépett a halhatatlanság kapuján az örökéletbe, itt összgyűltünk és idézzük szent emléket, ősi magyar szokás szerint áldomást kell innunk és áldomást kell mondanunk az ő emlékezetére. Áldomást ilyeténképpen:

Fogadalmat teszünk!

Ady Endre, tüzes, gyors szívet adott neked és korán elvitt az Úr, mert nagyon sujtott és szeretett. Meggyötört tested pihen az anyaföldben, amelyből vétetted. Melletted Édes, a szent asszony és hűséges jó testvér-öcséd. Legyen csendes a nyugvó és szép álmokat aludj, jós és jó magyarsággal, amíg hívni fog az Élet s Feltámadások örök rendje. Ha nagy éjszakád esendjében elhallatszák hozzád a vén Duna mormolása, erős, boldog, kacagó magyar népről valljon neked az Isten.

Ha látsz most bennünket, látod szíveinkben ihletett ünnepi érzések tiszta lángját és érzed hangosan dobbanó szívünkben a kiapadhatatlan szeretetet irántad, veled vagyunk és hallgatjuk áhitattal igédet.

Órizzük híven a Testamentumodat:

„Adassék meg az embernek Itt a földön minden szépség, igazság.“

Kenyér jár nekünk a ránk dobott kért, A leendőkért küzdünk, az ékes jövőért.“

Teljesítjük a parancsodat: nem felejtjük az ember szépségszött hitét.

Órizzük, vigyázzatok a strázsán, Az Élet és élni akar.

Felelem a biztatásod: „Ha emberszívetek érte szörnyű csufság, Mégis az Élet követeli jussát, A meggyötört szívet fel kell emelni. Kell, hogy lelkünk még régt hitek gyujtsák.“

És töreftlen hittel várjuk és reméljük jóslásod beteljesülését: *Építeni készen a kövünk, Nagyot végezni mégis mi jövünk, Nagyot és szépet, emberit s magygart.“*

Meghallgatván eképpen ígéidet és parancsolatodat, most becsületes magyar szívvel fogadalmat teszünk Neked. Erős, nagy és szent fogadást:

Diósadi és hadadi Ady Endre, nemes magyar ur és szent poeta, megfogadjuk Neked, hogy ebben a korban is, világrengető és apokaliptikus rettenetesnek ebben a korszakában, maradjunk magyarok, váltig és holtunkig, hűséges, rendületlen magyarok, megpróbált és fájdalmas szent magyarságunkban, Ezt isszuk a Te serlegedből és ezt cselekedjük a Te emlékezetedre. Amen.